

Een virtuele reconstructie van de Gelderse Academie in Harderwijk

Aan wijsheid gewijd

In 2011 is de Gelderse Academie ontstaan als burgerinitiatief om lezingen en publiekscolleges te verzorgen. Daarnaast bestaan onze activiteiten uit een jaarlijks Studium Generale, de leergang Democratisch Burgerschap en burgerparticipatie. Ook doen we onderzoek naar ontwikkelingen die aan de actualiteit raken. Naast kennisoverdracht hebben de drukbezochte bijeenkomsten een sociale component. Na de lezingen, colleges en cursussen blijven de toehoorders om na te praten met de professoren en docenten en met elkaar. Zo krijgt een voormalige universiteit opnieuw betekenis.

De activiteiten vinden plaats in de honderden jaren oude Catharinakapel, die na de reformatie dienstdeed als universiteitsgebouw met collegezalen, een auditorium en een bibliotheek. Vanaf 1600 huisde hier het Gymnasium Illustre, de voorganger van de Academie, waarin al het onderwijs gegeven werd op academisch niveau, maar zonder promotierecht. In 1648 werd het promotierecht toegekend. Harderwijk had daarmee de vijfde universiteit in de Nederlanden, na Leiden, Utrecht, Groningen en Franeker. In 1811 werd door een decreet van Napoleon de universiteit opgeheven. Vierhonderd jaar later is de kapel weer in academische sferen.

Maar hoe was die sfeer vierhonderd jaar geleden? Wat gebeurde daar allemaal, hoe leefden de studenten, en waar? Welke hoogleraren zijn er geweest, wat was hun invloed op het academisch leven, niet alleen in Harderwijk, maar in het academisch leven in de Nederlanden en ook daarbuiten? Hoe werd er lesgegeven, gepromoveerd? Wat was de invloed op de stad Harderwijk, en de verhouding met het stadsbestuur en haar burgers? Het zijn vragen waar wij ons als bestuur, samen met een aantal vrijwilligers, mee bezighouden. Deze vragen staan aan de basis van onze wens om de universiteit nieuw leven in te blazen. Een oude universiteit laten herleven door middel van nieuwe technieken. Oftewel een virtuele 5D-reconstructie van de universiteit voorzien van verschillende kennislagen. Daarin bood de corona-

periode ons een kans. Omdat juist de sociale component van onze bijeenkomsten zo belangrijk was, zijn wij in de coronaperiode onze activiteiten niet digitaal gaan aanbieden. We besloten te stoppen totdat we weer fysiek bijeen konden komen. Dat gaf ons de ruimte om het idee dat al in onze hoofden zat na de oprichting, vaste vorm te geven. Hoe zou het zijn als we de oude Academie weer virtueel konden reconstrueren, inclusief de bibliotheek?

In het Academiekwartier staan nog veel gebouwen die met de universiteit te maken hebben, zoals de snijkamer, nu het Marius van Dokkum Museum, professorenhuizen met de senaatskamer en de woning van de pedel, de Catharinakapel, het academiegebouw, het Linnaeustorentje met daarin het studentencachot, de botanische tuin en de Grote Kerk die ook dienstdeed als groot-auditorium. Dus de fysieke aanwezigheid is ruim vertegenwoordigd. Maar het gaat zoals gezegd niet alleen om de gebouwen. We schreven een plan om alles op een rij te krijgen en te ontdekken wat we konden doen om de Academie virtueel te laten herleven.

Expertise zoeken

Al snel ontstond het besef dat we dit niet alleen moesten doen. We hadden veel partners met verstand van zaken nodig die ons konden helpen dit te realiseren.

De eerste, logische partners waren het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe en het Stadsmuseum Harderwijk, die zonder meer toezegden ons te willen bijstaan. Dat gold ook voor de Historische Vereniging Herderewich, die samen met het Stadsmuseum en het Streekarchivariaat het Historisch Kenniscentrum Harderwijk beheert. Het Streekarchivariaat beheert overigens niet het archief van de Academie. Dat is na de sluiting overgegaan naar Arnhem en ligt nu in het Gelders Archief, terwijl het grootste deel van de bibliotheek is ondergebracht in de Athenaumbibliotheek te Deventer. Tot zover de partners waar het ons bekende bronmateriaal zich bevindt.

Veel van die bronnen zijn in het Latijn. Daarbij krijgen wij hulp van het Trefpunt Medische Geschiedenis Nederland in Urk. Naast de faculteiten Recht en Theologie was de medische faculteit heel belangrijk, met aansprekende professoren en beroemde studenten en promovendi. Het Trefpunt is

Catharinakapel met Linnaeustorentje (foto Ton Pors).

Harderwijk had daarmee de vijfde universiteit in de Nederlanden

geïnteresseerd in verder onderzoek naar de faculteit en beschikt over veel vrijwilligers die het Latijn meester zijn, zodat ook de honderden medische dissertaties en disputen van een Nederlandse titel kunnen worden voorzien. Nu nog een partner die ons kan bijstaan bij het maken van de virtuele reconstructie. Een medewerker van de Academie wees ons op Stichting Verborgen Stad, die al een aantal reconstructies van oude steden en havens op haar naam had staan. Zij waren gelijk enthousiast en wilden ook meedoen.

Virtuele reconstructie

Het idee achter de reconstructie is dat we straks virtueel in de voetsporen van de studenten en hoogleraren kunnen treden. Dat we kunnen wandelen van de aanlegsteiger bij de Hoge Bruggepoort, waar de professoren, studenten en ook vaak de boeken per schip aankwamen. Langs de Grote Kerk naar de Catharinakapel. In de 5D-reconstructie zullen, naast de drie bekende dimensies, tijd en kennis worden toegevoegd. Zo kun je straks wandelen door de bibliotheek en virtueel een

boek van de plank nemen en dat gaan lezen. Die boeken hebben daar echt gestaan. We weten natuurlijk niet precies waar welk boek stond, maar wel hoe een bibliotheek in die tijd was opgebouwd. Zo is er in de Athenaeumbibliotheek een onderwerpcatalogus van de Academiebibliotheek te vinden.

Op andere plaatsen in de reconstructie kan de bezoeker in verschillende, in intensiteit toenemende kennislagen kennismaken van het leven in en rond de universiteit. Op die manier komt niet alleen de geïnteresseerde in het universiteitsleven, de genealogische speurder, aan zijn trekken, maar ook de universitaire onderzoeker. Zo krijg je in eerste instantie een korte uitleg bij het virtuele object. De 'lees meer'-knop gaat naar informatie over bijvoorbeeld namen van studenten en professoren, interessante wetenswaardigheden als een lesrooster, of een verhaal over het studentenleven. Nog verder gaat het naar 'meer informatie'. Dan verschijnen onderliggende stukken uit de archieven, met naast het origineel de transcriptie en de vindplaats.

Om de virtuele reconstructie te kunnen maken en de kennislagen te vullen, zijn er bronnen nodig waaruit valt op te maken hoe de universitaire gebouwen er destijds uitzagen, en bronnen die een inzicht geven in het universitaire leven van toen. Het onderzoek dat nodig is voor de realisatie van het gehele plan, valt dan ook uiteen in bouwhistorisch onderzoek in verband met de reconstructie van de gebouwen en verder onderzoek naar het verleden van de universiteit. Voor het bouwhistorisch onderzoek hebben we medewerking gekregen »

- » van de gemeente Harderwijk. Bijna alle gebouwen die met de Academie verbonden zijn, zijn al bouwhistorisch onderzocht, ofwel omdat er omvangrijke restauraties plaatsvonden, ofwel omdat de bestemming van de gebouwen veranderde. Die gegevens zijn bij Verborgen Stad, maar aanvullend onderzoek zal zeker nodig zijn. Deze onderzoeken zijn nog niet openbaar. Het

Degenresten, aangevoerd als bewijs, 1768-1769.

onderzoek naar het verleden, dat wil zeggen de archieven, zal op zijn vroegst in het najaar starten.

Een aantal lijnen uitgezet

We richten ons als eerste op de bronnen uit de periode 1750 tot 1800 omdat we, in overleg met Verborgen Stad en het Streekarchivariaat, 1750 als kruisjaar kozen. Van deze periode zijn alle gebouwen al aanwezig voor de virtuele herbouw, en het waren de hoogtijdagen van de Academie.

Al snel was voor ons door de archivariissen contact gelegd met het Gelders Archief in Arnhem en met de Athenaeumbibliotheek in Deventer. Het archief was dan wel overgegaan naar Arnhem, de bibliotheek was op een klein deel na toegevoegd aan het Athenaeum. Een deel van de bibliotheek, met name de atlanten, kwam in Arnhem terecht.

Na overleg met het Gelders Archief werd besloten gebruik te maken van de aanbieding die het Archief aan iedereen deed, namelijk dat er wekelijks gratis scans konden worden gemaakt tijdens de covidperiode. We kregen volop medewerking, wat resulteerde in ruim 44.000 scans van het archief van de Gelderse Academie. Een aantal stukken was helaas in zo slechte staat dat die eerst gerestaureerd moesten worden. De scans zijn gekoppeld aan hun inventarisnummers, maar werden ons ook in bulk ter beschikking gesteld. Dit omdat we met vrijwilligers de scans willen laten transcriberen, iets wat in het laatste kwartaal van dit jaar zal aanvangen. Geïnteresseerden kunnen de scans dus al vinden bij het Gelders Archief onder toegangsnummer 0013.¹

De kern van kennis

Een belangrijk aspect in de reconstructie is de bibliotheek. Deze was niet zo groot, ongeveer 3300 boeken, maar had wel bijzondere stukken in haar verzameling. Door de overdracht naar Deventer is de bibliotheek in haar geheel bewaard gebleven, op een aantal atlanten na, zoals gezegd. Overleg met de Athenaeumbibliotheek was bijzonder vruchtbaar. Zij hadden al eens een tentoonstelling georganiseerd met stukken uit Harderwijk, Handschriften uit Harderwijk, en een reconstructie tot op plankniveau gemaakt van een van de boekenkasten uit de bibliotheek. Daarnaast waren er stukken gedigitaliseerd die wij mogen gebruiken in onze gereconstrueerde boekenverzameling. Zij gaan ook verder graven in hun uitgebreide collectie of er nog boeken of handschriften zijn die kunnen worden toegevoegd aan de digitale collectie. Het gros van deze scans is reeds te raadplegen in de digitale collectie middeleeuwse handschriften van de Athenaeumbibliotheek.

Schatgraven

Zoals gezegd zijn we er met de scans alleen niet. Het gaat veelal om teksten in het Middelnederlands of Latijn. Teksten die een gemiddelde Nederlander niet kan lezen of begrijpen.² Deze moeten dus worden getranscribeerd. Hier gaat een groep enthousiaste vrijwilligers van onder andere het Trefpunt Medische Geschiedenis in Urk mee aan de slag. Het is schatgraven voor de transcribenten.

Zo geven niet alleen de Senaatsverslagen inzicht in het reilen en zeilen, maar zijn er ook academierechtbankverslagen, berichten over onenigheid met het stadsbestuur en ruzies

Het idee achter de reconstructie is dat we straks virtueel in de voetsporen van de studenten en hoogleraren kunnen treden

onder de professoren over de al dan niet vrijzinnige richting die de universiteit op ging; we beschikken zelfs over fysieke voorwerpen als sabeldelen waarmee, overigens verboden, duels werden uitgevochten. Of nog dramatischer: verslagen over de dood van studenten door de voortdurende ruzies in de stad tussen studenten en militairen, beiden degendragers. Een deel is natuurlijk al verhaald in de publicaties over de Academie, maar nu worden alle documenten openbaar en doorzoekbaar op woordniveau, iets wat weer tot nieuwe inzichten kan leiden. De transcripties die door de vrijwilligers gemaakt worden, zullen later worden beoordeeld door een nog aan te stellen validatiecommissie.

De geschiedenis van de Academie

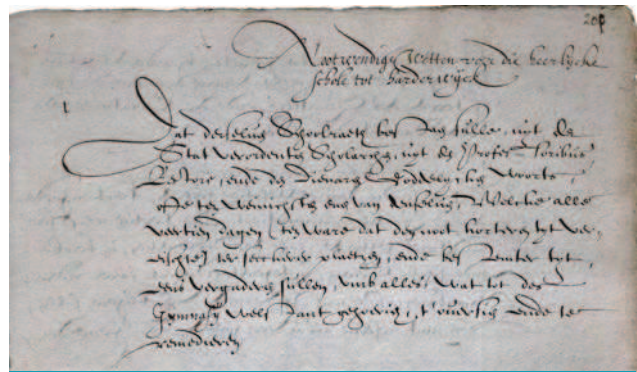
Naast deze primaire bronnen is er in de loop van de jaren divers onderzoek gedaan naar de Academie. Zo is de geschiedenis van de Academie beschreven in een tweedelig standaardwerk van Hermannus Bouman uit 1844-1846. Ook zijn er artikelen en studies verschenen over deelaspecten, waarbij het archief van de Academie een cruciale rol speelde. Een vrijwilliger van het Streekarchivariaat en het kenniscentrum is bezig een overzicht te maken van deze onderzoeken en boeken die over de universiteit geschreven zijn. Hiervoor kregen we binnen het systeem MAIS-Flexis een aparte ruimte aangewezen waar we alle gevonden titels en links in kwijt konden. Een flink aantal titels was fysiek aanwezig in het Kenniscentrum en het Streekarchivariaat, nieuw waren de links naar internetbronnen waar gedigitaliseerde stukken over de universiteit te vinden waren, in binnen- en buitenland. Dit overzicht is nog in bewerking en om die reden nog niet online gepubliceerd.

Andere academische sporen

Medische botanie maakte een belangrijk deel uit van de studie medicijnen, getuige de grote botanische tuin. Na de sluiting ervan is een aanzienlijk deel van de planten naar Leiden gegaan. Tot het archief behoort ook een uitgebreide xylotheek, een houtverzameling in de vorm van boeken, geschonken rond 1809 door koning Lodewijk Napoleon. Van de oorspronkelijke 200 delen zijn er nog 146 over; na veel omzwervingen zijn ze nu te zien in de MuseumFabriek in Enschede, waar ze onder geconditioneerde omstandigheden worden bewaard.

Toegankelijk maken van erfgoed

Op diverse plaatsen zijn al bronnen van de Universiteit van Harderwijk te vinden. Het doel van de reconstructie is deze bron-

Reglement van orde, ofwel 'Nootwendige Wetten voor die heerlijke schole tot Harderwijk'.

nen op één plek bij elkaar te brengen. Dat is een buitengewoon ambitieus, meerjarig project. Het gaat niet alleen om een forse begroting, maar ook om de inzet van vrijwilligers voor de transcripties, het instellen van een validatiecommissie, het schrijven van monografieën over professoren en studenten, maar ook het maken van een complete inventaris van de meer dan duizend proefschriften, alle in het Latijn. Kortom, nog genoeg te doen. Hierbij hebben we de verschillende organisaties en vrijwilligers nodig, ieder met hun eigen expertise. Het is mooi dat we mensen en organisaties bij elkaar brengen die anders minder of geen contact met elkaar hadden, of elkaar niet kenden. Er is een eigen dynamiek tussen de organisaties en vrijwilligers onderling met aanvullende, domeinoverschrijdende expertise.

Besluit

Tot zover de huidige stand van zaken. Het plan is er, de partners doen mee, het archief is gedigitaliseerd, vrijwilligers doen al werk waar geen geld voor nodig is. Nu kunnen we op zoek naar de financiën bij verschillende instanties en fondsen. De eerste presentaties zijn al achter de rug; gezien de reacties verwachten we in de loop van 2024 de benodigde gelden bij elkaar te hebben. |

Naschrift

Dit artikel heet niet voor niets 'Aan wijsheid gewijd'. Op het nu nog aanwezige academiepoortje, dat vroeger de toegang tot de bibliotheek markeerde, staat in het fronton de volgende tekst: *Bono publico et Palladi Sacrum MDCXXVI*, 'Aan het algemeen welzijn en aan Pallas gewijd, 1626'. Of wat vrijer vertaald 'Aan het algemeen belang en de wijsheid gewijd'.

NOTEN

- <https://permalink.geldersarchief.nl/7260643CA39D4E1F901675F26529EEDE>
- Een van de redenen voor het kiezen van 1750 e.v. als kruisjaar is dat de stukken uit de achttiende eeuw veelal in het Nederlands zijn geschreven, wat het voor de transcribenten aantrekkelijker maakt dan bijvoorbeeld die uit de zeventiende eeuw. Overigens krijgen de transcribenten een cursus transcriberen aangeboden.